

TÓTH JÁNOS ATTILA

Örvények titkai

Víz alatti régészeti kutatások

BUDAPEST 2018

A kiadvány megjelenését támogatta
a Nemzeti Kulturális Alap Igazgatósága (NKA 3441/00041)

A címlapon:
Dunaföldvár, hajóelet felmérése
(fotó: Tóth János Attila és Fekete Attila, Photo.metric Kft.)

A hátsó borítón:
Tóth János Attila víz alatti régész Drávatamásinál
Drávatamási, Kenderáztató: a lelőhely szonárral készült térképe
(készítette: Tóth János Attila)

A kötet szerkesztője:
Laszlovszky József

ISBN 978-615-5766-03-9
HU ISSN 2559-9690

© A szerző és az Archaeolingua Alapítvány

2018

Archaeolingua Alapítvány
H-1067 Budapest, Teréz krt. 13.
www.archaeolingua.hu

Felelős kiadó: Jerem Erzsébet

Lektorálás: Renner Zsuzsanna
Borítóterv, tördelés: Nemes Szilamér

Tartalomjegyzék

Előszó	7
I. Séta a Dunában	11
II. Víz alatti régészet – víz alatti örökség	17
III. Mária királyné kincses hajói nyomában	63
IV. Kutatási módszerek	80
V. Hajótemető a Drávában	97
VI. Elsüllyedt romok kutatása	107
VII. Rómaiak a Dunánál	118
VIII. Horgonyok és kikötők nyomában	137
IX. Roncsok a löszfal alatt	175
X. A hajóépítészet története	184
XI. Dereglyék és rönkhajók nyomában	259
XII. Kincskeresők és régészek	304
XIII. A vízi hadszínterek régészete	315
XIV. Szakirodalmi tájékoztató	333
Glosszárium	345
Képek jegyzéke	349

Előszó

E könyv célja, hogy saját kutatásaimra, élményeimre alapozva mutassam be, mi is a folyami régészet, melyek a kutatási módszerei, milyen leletek találhatóak a víz alatt, mivel járulnak hozzá ezek a kutatások a tudományhoz, a nemzet és az emberiség örökségéhez, s nem utolsósorban, hogy miként kapcsolódnak össze ebben a speciális kutatási ágban a különböző tudományterületek. Bemutatom, hogyan tervezzük, szervezzük az expedíciókat, milyen nemzetközi együttműködések zajlanak, milyen szerepe van a véletlennek, a szakemberek és szakmán kívüli érdeklődők, önkéntesek és jóindulatú leletbejelentők segítségének.

Könyvem elsősorban folyami régészeti kutatásaimra épül, de röviden összefoglalom a víz alatti régészet történetét, valamint a hajózás és a kikötőépítészet kutatása terén elért nemzetközi eredményeket is. A fejezetek egy része kutatási területeket, problémaköröket, összefüggéseket mutat be (hajóépítészet, a folyó és a partjain élők kölcsönhatása), és részben projekteken, leleteken keresztül enged bepillantást a kutatómunkába. A lelőhelyek és leletek között jelentőségének megfelelően kiemelt figyelmet szentelek a Dráva medrében, Drávatajási határában fellelt török kori rönkhajónak, illetve pontonhíd-maradványnak, melyet nemzetközi együttműködés keretében kutattunk, a dunaföldvári Anjou-kori hajónak, a római *limes* víz alá merült emlékeinek és Mária királyné 1526-ban elsüllyedt „kincses hajójának”. Mindemellett arra törekedtem, hogy tájékozódást nyújtsak az Olvasónak a kutatási módszerek és eszközök – régi térképek elemzése, műszeres felderítés, felderítő merülések, víz alatti ásatás – változatos és érdekesítő világában.

Rádai Ödön *Régészek a víz alatt és a levegőben* című műve 1990-ben jelent meg, azóta magyar szerző nem írt ismeretterjesztő könyvet ebben a témában. A fordításban megjelent művek szinte kizárólag a tengeri régészetre koncentrálnak, így a folyók kutatása fehér folt nemcsak az ismeretterjesztő irodalomban, hanem a közelmúltig a hazai régészeti szakirodalomban is, ahol ritkán bukkantak fel kapcsolódó cikkek.

Reméljük, hogy ez a kötet segíti majd a bújárkodás és a víz alatti kutatás iránt érdeklődők ismeretszerzését, valamint a jegyzeteken és a szakirodalmi tájékoztatón keresztül a további elmélyülésnek is kiindulópontja lehet.

Köszönetnyilvánítás

A bűvárkodás és a régészet is csapatmunka. A könyvben bemutatott kutatásokat is csapatban végeztük. Köszönettel tartozom a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat Búvárrégészeti Szakosztályának, amelynek tagjai 2002 óta segítik munkámat. Az Argonauta Kutatócsoportot a legelhivatottabb önkéntes bűvárokkal és régész kollégáimmal alapítottuk, nemcsak munkával, de szervezéssel és felszereléssel is segítettek. Nincs rá mód, hogy mindenkit név szerint is említsek a segítőkink közül, de mindenképpen szeretnék személy szerint is köszönetet mondani Lengyel Lászlónak (Kékség Búvárklub), Pál Ödönnek (Amphora Búvár Klub és Argonauta), Puskás Norbertnek (Argonauta), Olajos Szilviának (Argonauta), Szócs Péternek (Argonauta) és Czakó Lászlónak, akik sok időt, energiát és pénzt áldoztak közös munkánkra. A régészcsapatból meg kell említenem Korom Anitát, Mészáros Patríciát, Ritecz Tímeát, Grynaeus Andrászt és Lukács Attilát. Több búvárklub és egyéni bűvár is segített bennünket egy-egy helyszínen: a Győri Búvár SE, a szekszárdi Óceán SE és a dunajvárosi Ipari Búvár Kft. mellett a Szökőár Kft. is.

A hazai kutatások kezdetén kulcsfontosságú volt az a szakmai és emberi segítség, amelyet Jankovich-Bésán Dénes a Kulturális Örökség Igazgatóságának vezetőjeként, majd a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (KÖH) tudományos igazgatójaként nyújtott. Gaál Attila, a szekszárdi múzeum egykori igazgatója nem csupán a Búvárrégészeti Szakosztály vezetőjeként segítette az indulást, hanem személyes részvételével, szakmai tanácsaival is. Fejérdy Tamás és Deme Péter, egykori KÖH-ös kollégáim a nemzetközi kapcsolatépítés elindításában és a társadalmi kapcsolatok terén adtak tanácsokat. A nemzetközi porondon a legtöbb támogatást Annie Dumont francia kolléganőmtől kaptam, aki 2002-ben meghívott, hogy részt vegyek a folyami projektjében, illetve abszolút kezdő „menedzserként” lehetőséget kaptam arra, hogy az Európai Unió Kultúra 2000 programján belül a magyar–francia–szlovén együttműködésen alapuló projektünket vezethessem még 2004-ben. Azóta is rendszeresen eszmét és tapasztalatot cserélünk.

A régészeti örökségvédelem fő letéteményesei – véleményem szerint – a múzeumok, amelyek egy-egy megyéért vagy kisebb gyűjtőterületért felelve kutatják és védik a régészeti lelőhelyeket. Míg kezdetben a Kultu-

rális Örökségvédelmi Hivatal volt a fő háttérintézményünk, addig 2008-tól nagyobb hangsúlyt kapott a múzeumi együttműködés, amelynek köszönhetően a könyvben is bemutatott országos kutatási program megvalósult. 2015-től új munkahelyem, a területi múzeumi rangot elnyert ráckevei Árpád Múzeum szolgál intézményi bázisul. Szakmai együttműködés alapján sorra kötöttük és kötjük megállapodásainkat a hazai múzeumi rendszer tagjaival: az esztergomi, győri, kecskeméti, keszthelyi, pécsi, szentendreji, szobi és veszprémi, valamint a budapesti múzeumokkal, közöttük a Hadtörténelmi Intézet és Múzeummal. A Pázmány Péter Katolikus Egyetemen sikeres kutatási-oktatási együttműködést valósítottunk meg.

A hazai lelőhelyek értelmezésében nagyon fontos a nemzetközi kutatás ismertetése, hiszen a vizek nem tisztelik a határokat. Az illusztrációkban segítséget kaptam több külföldi kollégától: Annie Dumont (Université de Bourgogne, Dijon, Franciaország), Lars Kröger (Deutsches Schiffahrtsmuseum, DFG-Projekt „Im Netzwerk fluvialer Häfen”, Brementhaven, Németország), Mark Dunkley (Historic England, Nagy-Britannia), Mladen Pešić (International Centre for Underwater Archaeology in Zadar, Horvátország) és Michele Stefanile (Università degli Studi di Napoli 'L'Orientale', Nápoly, Olaszország).

Köszönettel tartozom az Archaeolingua Kiadónak, amiért néhány éve felvetették egy hasonló könyv megírásának ötletét. Renner Zsuzsanna rengeteg munkát fektetett a kézirat alapos átnézésébe, a korrektúrába, Nemes Szilamér végezte a tördelést és a technikai szerkesztést. Laszlovszky József volt szíves szakmailag átnézni a fejezeteket, illetve felhívta a figyelmet, ha valamit nem sikerült közérthetően elmagyaráznom. Köszönöm a sok munkájukat! Mivel a víz alatti régészet szerteágazó, folyamatosan ismeretekkel bővülő szakterület, a szakértő olvasó találhat olyan részeket, amelyeket másként is le lehetett volna írni, illetve a bemutatott példák, lelőhelyek helyett mást látna fontosabbnak. Különösen igaz lehet ez a nemzetközi kutatást bemutató fejezetekre. Az esetlegesen felmerülő hiányosságokért (vagy nézetkülönbségekért) vállalom a felelősséget.

A kézirat elkészítését a Nemzeti Kulturális Alap Ismeretterjesztés és Környezetkultúra Kollégiumának alkotói pályázata támogatta (pályázati azonosító: 201102/2731), a kötet megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap Könyvkiadás Kollégiumának támogatása tette lehetővé (pályázati azonosító: 203137/02867).

A projektek és a könyv nem jöhettek volna családom (szüleim, feleségem, fiam) támogató hozzáállása nélkül, akik elfogadták, hogy tisztos kenyérkereset helyett a hobbimnak élek.